Emro Science and Education
Open-access scientific journal
Journal homepage: https://journal.emro.uz
OPEN ACCESS

CONFERENCE PAPER OPEN ACCESS

Vol. 1 No. 2 (2024) · “Raqamli iqtisodiyot sharoitida moliyaning dolzarb muammolari, yechimlari va istiqbollari” mavzusidagi ilmiy-amaliy...

Iqtisodiyotga soliq yukining darajasini kamaytirish, shuningdek, soliq solishning soddalashtirilgan va umumbelgilangan tizimi bo’yicha soliqlarni to’laydigan soliq to’lovchilar o’rtasidagi soliq yuki darajasidagi nomutanosibliklarni bartaraf etish;

Soliqlarni unifikasiya qilish orqali ularning sonini optimallashtirish, shuningdek, o’xshash soliq solish bazasiga ega bo’lgan soliqlarni birlashtirish, soliq hisobotlarini qisqartirish va soddalashtirish, operasion xarajatlarni minimallashtirish;

Makroiqtisodiy vaziyatning barqarorligini, davlat byudjeti va uning daromadlarini shakllantirishning mustahkamligini ta’minlash;

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O’zbekiston Respublikasining 2021 yil 30 dekabr "2022 yil uchun O’zbekiston Respublikasi Davlat byudjeti to’g’risida"gi O’RQ-742-sonli Qonuni. https://www.lex.uz/uz/docs/5801127
2. O’zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 2020 yil, 01 yanvar. https://lex.uz/docs/-4674902
3. O’zbekiston Respublikasining Budjet kodeksi. 2014 yil, 01 yanvar. https://lex.uz/docs/-2304138
4. O’zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi. 1997 yil 01 mart. https://lex.uz/docs/111189
5. Moliya: nazariy asoslar: O’quv qo’llanma / T.S.Malikov; –T.: "Iqtisod-Moliya", 2021.
6. Tilabov N.T. “Moliya” fanidan o’quv uslubiy qo’llanma

INFLYATSIYANING IJTIMOIY IQTISODIY OQIBATLARI

Qurbonov Jasurbek Fozilovich,
i.f.f.d, dotsent,
Sattoralıyev Tolıbjon
TDIU Andijon fakulteti “BXA”ta’lim
yo’nalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada, ijtimoiy-iqtisodiy sohada sodir bo'lgan inflatsiyaning oqibatlari mavzusiga bag'ishlangan. Maqolada inflatsiyaning ijtimoiy va iqtisodiy oqibatlari tahlil qilinadi. Inflatsiya tushunchasi, sabablari va xususiyatlari, sodir bo'lishi mumkin bo'lgan oqibatlari va uning ijtimoiy-iqtisodiy sohada tashkil topishi masalalari ko'rib chiqiladi.*

Tayanch so`z va iboralar: *Inflyatsiya,narx,valyuta, narx indeksi, tovar,moliya, investitsiya, investor, talab,taklif, daromad, import, eksport, istemol, xarajat, soliq.*

Kirish.

Inflyatsiya - lotincha “inflatio” so'zidan olingan bo'lib, “shishish”, “bo'rtish”, “ko'tarilish” degan ma'nolarni anglatib, mamlakatdagi tovar va xizmatlar bahosi

Published: 28.03.2024
Cite this article: Qurbonov Jasurbek Fozilovich, Sattoralıyev Tolıbjon (2024). Inflyatsiyaning ijtimoiy iqtisodiy oqibatlari. Emro Science and Education, 1(2). https://journal.emro.uz/public/maqola/188
© 2024 The Author(s). Published by Emro Science and Education. This is an open access article.

umumiy darajasining oshishi (o'sishi) tushuniladi. Narxlarning umumiy darajasi ko'tarilishi natijasida mamlakat pul birligi (milliy valyuta) xarid qobiliyatining pasayishi ro'y beradi. Bu esa o'z navbatida, davlat pul birligining qadrsizlanishiga olib keladi.

Pulning qadrsizlanishi deganda, bir xil miqdordagi pulga vaqti kelib kamroq bo'lgan tovar va xizmatlarni sotib olish, ya'ni sotib olinishi mumkin bo'lgan tovar va xizmatlar miqdorining vaqti kelib kamayishi tushuniladi.

Misol uchun, yilning boshida 100 ming so'mga sotib olish mumkin bo'lgan kundalik iste'moldagi tovar va xizmatlarning miqdori yilning oxiriga kelib kamayadi. Bu esa 100 ming so'mga yilning oxirida yilning boshidagiga nisbatan xuddi o'sha tovar va xizmatlarni kamroq miqdorda sotib olish demakdir.

Inflyatsiyaning asosiy ko'rsatkichi bo'lib iste'mol narxlari indeksining ma'lum bir davrdagi o'zgarishi hisoblanadi.

Iste'mol narxlari indeksi – uy-xo'jaliklari talabidan kelib chiqib, ma'lum bir tovar va xizmatlar umumiy narxlarining o'rtacha o'zgarish darajasini aks ettiradi. Ushbu umumiy ko'rsatkich iste'mol savatidagi har bir tovar va xizmat uchun narxlarning o'zgarishini inobatga olgan holda hisoblanadi.

Mamlakat ichidagi tovar va xizmatlar bahosining o'sib borishiga ko'ra inflyatsiya turli darajalarda bo'ladi:

Bugungi kunda har qanday darajadagi inflyatsiya salbiy jihatga ega degan fikr ommada mavjud bo'lib, aslini olganda inflyatsiyaning har qanday darajasi ham iqtisodiyot uchun zararli emas. Iqtisodiy o'sish uchun kam foizli barqaror inflyatsiya bu tabiiy jarayon.

Past darajadagi inflyatsiya iqtisodiyotda qo'shimcha talab yaratishi orqali iqtisodiy o'sishga turtki beradi. Inflyatsiyaning umuman yo'q bo'lishi esa iqtisodiyotning o'sish sur'atini pasaytirib yuborishi mumkin. Shiddatli inflyatsiya kelgusida yuqori inflyatsiyaga olib kelib, iqtisodiyotni izdan chiqarishi mumkin. Shu nuqtai nazardan past darajadagi barqaror inflyatsiya ijobiy hisoblanadi.

Inflyatsiyani kelib chiqishiga ko'ra ikki toifaga ajratish mumkin:

Talab inflyatsiyasi	Taklif inflyatsiyasi
Inflyatsiyaning bu turi talabning keskin oshishi natijasida iqtisodiyotda pul taklifining oshishiga yoki xaridorlar tomonidan inflyatsion kutilmalarni shakllanishiga olib keladi. Soddaroq qilib aytganda, ishlab chiqarish sohasi aholining talabini to'la qondira olmaydi, taklifga nisbatan talab oshib ketadi. Natijada tovar va xizmatlar narxlari o'sadi.	Inflyatsiyaning bu turi ishlab chiqarish xarajatlarining keskin oshishi natijasida sodir bo'ladi. Ya'ni, har xil jarayonlar va tarkibiy o'zgarishlar (soliqlar o'zgarishi, energiya resurslari narxlari oshishi, davlat tomonidan tartibga solinadigan narxlar oshirilishi va boshqalar) tufayli mehnat unumdorligining pasayishi natijasida mahsulot ishlab chiqarishga ketgan xarajatlar oshadi. Natijada ishlab

	chiqariladigan tovar va xizmatlarning narxlari oshadi.

Ijtimoiy sohadagi inflatsiya, umumiy narxlarning o'sishi va pulning erkinliklari bilan bog'liq bo'lgan jarayondir. Bu inflatsiya, tovar va xizmatlarning narxlari vaqt o'tishi bilan yuzaga keladi.

Inflatsiya odatda narxlar bo'yicha o'zgarishlar orqali ifodalangan. Tovar va xizmatlarning narxlari o'sishi umumiy daromadning va pulning sifatining o'zgarishi, talab va taklif bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Narxlar o'sishi esa uning asosiy sababi bo'ladi.

Ijtimoiy sohada inflatsiya, ko'p millatli tijorat muhitida, moliya siyosati va davlat siyosati tomonidan amalga oshirilgan siyosiy o'zgarishlarga bog'liq bo'lishi mumkin. O'zgartirilgan sanoat mahsulotlarining chiqarish narxlari, tovar eksport va importi, sug'urta, pensiya to'lovlari va boshqa muhim mavzular ham ijtimoiy sohadagi inflatsiyani ta'sir qilishi mumkin.

Inflatsiya ijtimoiy-iqtisodiy sohada bir qancha muammolar keltirishi mumkin. Bu muammolar o'z ichiga savdo muammo-lari, yurti bilan tashkilotlar o'rtasidagi xaridorlar savdo muammolari, tovar xizmatlarining sifatini pastalashtirishi, xaridorlarning sarmoyasiga ta'sir qilishi va boshqalar kabi mavzularni o'z ichiga oladi.

Ijtimoiy sohadagi inflatsiya kuzatib borilishi, to'xtatish yoki nazorat qilinishi lozim bo'lgan muhim masalalardan biridir. Savdo tashkilotlari, moliya siyosati ishtirokchilari va o'zgarishi kuzatish tarkibiga mansub tashkilotlar inflatsiyani tartibga solish yo'llarini izlashlari kerak

Iqtisodiy sohada inflyatsiya, umumiy narxlarning o'sishi va pulning sotiladigan qiymatining kamayishi bilan bog'liq bo'lgan maqsadli o'sishdir. Inflyatsiya, mablag'lar navbatida to'planayotgan vaqt davomida sodir bo'ladi va uning darajasi odatda yillik baza hisobida ifodalangan. Inflyatsiya yuqori darajada bo'lsa, narxlarning o'sishi va pulning sotiladigan qiymatlari ko'p darajada qo'shiladi. Buning natijasida o'sish har qanday mamlakat uchun iqtisodiy tasarruflarni va soliq to'lovlarni tasir etishi mumkin. Inflyatsiya darajasining yuqori bo'lishi tomonidan esa eksport uchun foydali bo'lishi mumkin.

Narxlarni to'g'ridan-to'g'ri mamlakatda talabning yanada ko`payishi ayrim xaridorlar uchun pul almashishining ko'payishi va iste'molchilar uchun savdo kuchining pasayishi kabilar inflyatsiyaga sabab bo'lishi mumkin. Inflyatsiyani to'g'ri hisoblash va uning tasirini ma'lum etish uchun esa iqtisodiy tahlil qo'llanmalari va statistik ma'lumotlar ishlatiladi.

Inflyatsiya, pulning umumiy narxlar darajasidagi o'sishiga aytiladi. Uning ijtimoiy sohaga tasiri va oqibatlari muhimdir:

1. Narxlarning o'sishi: Inflyatsiya natijasida, umumiy narxlar o'sadi. Bu esa, har kuni sotilayotgan mahsulotlarning narxlari o'sadi va har kuni qisqa vaqt davomida xarajatlaringizning o'sishi mumkin.

2. To'lov kuchining qisman kamayishi: Agar inflyatsiya qolgan darajaga kelgan bo'lsa, to'lovlar o'zining mablag'lariga tenglashtirilgan xarajatlardan foydalanish imkoniyati kamayadi. Bu esa, kam pulga ko`proq mahsulotni olish imkoniyatni oshiradi.

3. Qimmatli qog'ozlar bozori o'zgarishi: Inflyatsiya, qimmatli qog'ozlar bozori (masalan, obrigatsiyalar va aktsiyalar) orqali hissa sotib olish va sotish imkoniyatini o'zgartirishi mumkin. Bu esa, investorlar uchun kutilmagan xolis ishlar tug'ilishi mumkin.

Shuningdek, inflyatsiya tavsiya etiladigan pulni to'lash imkoniyatini pasaytirishi va har bir odamning puli bilan qaytara olish imkoniyatini pasaytirishi mumkin. Inflyatsiya mavjud bo'lganda, xaridorlar va sotuvchilar yangi xarajat rejalari va narxlar bilan qaytara oladilar.

Inflyatsiyani iqtisodiy sohaga tasiri va oqibatlari quyidagilardir:

1. Sotib olish istagida o'zgarish: Inflyatsiya natijasida, umumiy narxlar o'sadi. Bu esa, sotib olish istagini o'zgarishiga olib keladi. Xaridorlar narxlarning o'sishiga ko'ra mahsulotlarni va xizmatlarni kamroq sotib olishadi yoki kerakli mahsulotlarni sotib olishga imkon bermaydi.

2. Xaridorlar xarajatlarning o'sishi: Inflyatsiya bilan birga, sotib olish kuchi kamayadi. Bu esa, xaridorlarning ehtiyojini to`la qondira olmasligiga olib keladi. Xaridorlar uchun eng zararli oqibat esa, pul mablag'larining sotib olish kuchi kamaygani sababli ma'lum bir vaqt davomida istagidagi mahsulot yoki xizmatlarni sotib olishda boshqarish kuchlaridan foydalanish imkoniyatining kamayishi.

3. Xususiy iqtisodiy sohasiga ta'sir: Inflyatsiya yuzaga kelganida kelajak uchun moliyalashtirish va investitsiyalarni belgilashi murakkablashadi. Inflyatsiyaga qarshi kurashishning bir necha usullari mavjuddir, masalan, banklar tomonidan foizlar oshirishi yoki moliylashtirish siyosatchilarining pul mablag'larini kamaytirishi. Bu

esa, moliyalashtirish rejalarining nazorati va investitsiyalar bilan bog'liq iqtisodiy sohaga ta'sir qiladi.

4. Ko'p mablag'li pullarning samaradorligi: Energetika, transport, turizm kabi ko'p mablag'li sohalarda inflyatsiya iqtisodiy jarayonlarni samaradorliksiz qoldirishi mumkin. Narx o'sishi bilan birga, sohalardagi daromadlar ortishi hajmni kamaytirishi va uning natijasida investitsiyalar kamayishi mumkin. Bu esa, sohadagi bozorlarning kuchini va sifatini pasaytirishi va iqtisodiy jarayonlarni ta'sir qilishi mumkin.

Inflyatsiya iqtisodiy sohaga tasiri va oqibatlari ko'p tomonlama bo'lishi mumkin. Bu sababli, moliyaviy siyosatchilar inflyatsiya darajasini nazorat qilib, ma'naviy kuchlarni oshirishga intilish, moliyalashtirish rejalarini belgilash va sarmoya muvaffaqiyatini ta'minlash uchun to'g'ri strategiyalarni amalga oshirishadi.

Inflyatsiya, narxlarning umumiy darajasining o'sishi va pul miqdorining erkin o'sishi bilan bog'liq bo'lib, ijtimoiy iqtisodiy oqibatlarga olib keladi.

Quyida inflyatsiyaning ijtimoiy iqtisodiy oqibatlari haqida malumotlar keltirilgan.

1. Sotib olish kuchini to'xtatadi: Inflyatsiya o'sishi bilan birga tovarlar va xizmatlar narxlari yuqoriroq bo'lishi mumkin. Bu esa odamlarning sotib olish kuchini kamaytirishi natijasida, iste'mol va harajatlari qisqarib borishi bilan bog'liq bo'ladi.

2. Xarajatlarni oshiradi: Inflyatsiya o'sishi foydalanuvchilar uchun xarajatlarni oshirish sabab bo'ladi. Narxlarning o'sishi va pul miqdorining o'sishi, iste'molchilar uchun bojxona sohasida va import tovarlarni sotish uchun katta xarajatlarga olib kelishi mumkin.

3. Investitsiya va daromadning o'sishi: Inflyatsiya o'sishi, investitsiyalar va daromadning o'sishi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Narxlarning o'sishi, ishlab chiqarish narxlari va xizmatlar narxlari ko'payishi, korporatsiyalar uchun kengayishni ta'minlaydi va ularning daromadlarini oshiradi.

4. Qarzdorlarning aloqalari: Inflyatsiya o'sishi, qarzdorlarning moliyaviy holatiga ta'sir etadi. Pulning miqdorining o'sishi, qarzdorlarga o'tkaziladigan qarzlarining miqdorini ko'paytirishi va qarzdorliklarni boshqa moliyaviy muammo va muammolarga tushirishi mumkin.

5. Valyuta almashish oqibatlari: Inflyatsiya o'sishi va pul miqdorining o'sishi, mamlakatning valyutasi bilan bog'liq oqibatlarga olib kelishi mumkin. Agar mamlakatda inflyatsiya yuqoriroq bo'lsa, o'ziga ishoniladiganligi pasayishi va xorijiy valyutaga talabning oshishi bilan bog'liq bo'lib, mamlakatning valyutasi qiymatlari qadrsizlikka duch kelishi mumkin.

Inflyatsiyaning ijtimoiy iqtisodiy oqibatlari tarqalishi mumkin, bu sababli valyuta sifatidagi pul miqdorini nazorat qilish va iste'molchilarni qutqarish uchun tadbirlarni amalga oshirishning muhimligi haqida ekspertlarning fikrlari mavjud.